

Tanzimat Döneminden Cumhuriyete Belediyelerin Çevre Hizmetleri: Mevzuat Çerçevesinde Değerlendirme

Environmental Services of Municipalities from Tanzimat Period to the Republic: Evaluation within the Framework of Legislation

Hatike KOÇAR UZAN

Dr. Öğr. Üyesi, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi,
Eğirdir Meslek Yüksekokulu, hatikekocar@isparta.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-1012-240X>

Makale Başvuru Tarihi: 21.11.2023

Makale Kabul Tarihi: 31.12.2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Çevre,
Çevre Hizmetleri,
Belediyeler,
Tazminat,
Cumhuriyet,

Çevre sorunları, insan faaliyetlerinin sonucunda çevresel değerlerin zarar görmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlar, zaman içinde hava, su ve toprak gibi çevresel kaynakların özelliklerinin bozularak yaşanabilirliklerinin azalması veya yok olması şeklinde kendini gösterir. Günümüzde çevre sorunları, artan nüfus, sanayileşme ve plansız kentleşme gibi faktörler nedeniyle artış göstermektedir. Ortaya çıkan çevre sorunlarının çözümü için pek çok ulusal ve uluslararası adımlar atılmıştır. Çevre sorunları dünya genelinde sorun olarak ilk defa 1972 Stockholm İnsan ve Çevre Konferansı ile çevre koruma, gelişme ve kalkınma kavramları birlikte ele alınmıştır. Çevre sorunları Türkiye özelinde 1983 yılında Çevre Kanunu ile daha görünür ve bilinir hale gelmiştir. Belediyeler çevrenin korunması ve yönetilmesine yönelik faaliyetler üretmek ve çevreye yönelik tüm hizmetleri hukuk sistemi içerisinde gerçekleştirmektedirler. Bu çalışmanın amacı Tanzimat'tan Cumhuriyet Dönemi'ne kadar olan süreçte Türkiye'deki belediyelerin sunmuş olduğu çevre hizmetleri ile çevre sorunlarını detaylı bir şekilde incelemektir. Bu bağlamda çalışmada literatür taraması yapılmış, konu mevzuat boyutuyla doküman analiz yöntemiyle ele alınmıştır. Çalışmada kavramsal arka plan, Türkiye'de çevre politikalarının gelişimi, çevre politikalarının yasal boyutu, belediye kanunlarında çevre hizmetleri incelenmiştir. Tanzimat'tan Cumhuriyet Dönemi'ne kadar olan süreçte belediyelerin çevre hizmetlerinde değişen koşullara uyum sağladığı görülmektedir.

ABSTRACT

Keywords:

Environment,
Environment Services,
Municipalities,
Tanzimat,
Republic,

Environmental problems arise when environmental values are damaged as a result of human activities. These problems manifest themselves in the form of the deterioration of the characteristics of environmental resources such as air, water and soil over time and the decrease or disappearance of their habitability. Today, environmental problems are increasing due to factors such as increasing population, industrialisation and unplanned urbanisation. As a result, the emergence of environmental problems has become a prominent concern. Numerous national and international initiatives have been taken to address these environmental issues. Environmental issues were first globally recognized as a problem in 1972 with the "Stockholm Conference on the Human and Environment," where concepts of environmental protection, development and progress were discussed. In Turkey, environmental problems became more visible and widely known with the Environmental Law of 1983. Municipalities are required to engage in activities related to the preservation and management of the environment, providing all environmental services within the framework of the legal system. This article analyses the critical periods in Turkey's municipal history and the evolution of local governments, and examines how the understanding of municipalism was shaped and how the current metropolitan municipality models were formed. The aim of this study is to examine the environmental services and environmental problems provided by the municipalities in Turkey from Tanzimat era to the Republican period in detail. In the study, a literature review was made and the subject was handled by document analysis method with the dimension of legislation. In the study conceptual background, development of environmental policies in Turkey, legal dimension of environmental policies, environmental services in municipal laws are analysed. It is seen that municipalities have adapted to the changing conditions in environmental services from Tanzimat to the Republican period.

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): KOÇAR UZAN, Hatike (2023), "Tanzimat Döneminden Cumhuriyete Belediyelerin Çevre Hizmetleri: Mevzuat Çerçevesinde Değerlendirme", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.6(4), ss.1231-1242, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1393815>

1. GİRİŞ

Çevre ve çevre sorunları son zamanlarda dünyayı meşgul eden temel sorunlar arasında yer almaktadır. Küresel ısınma, ozon tabakasının incilmesi, bitki çeşitliliğinin azalması gibi ortaya çıkan olumsuz durumlar sorunun küresel boyutta tartışılıp çözüm yolları aranmasına neden olmuştur. Doğaya yapılan her girişim ve müdahale çevre sorunlarına neden olabilmektedir. Çevre sorunlarının çözümünde yeni politikaların geliştirilmesini gerekmektedir. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler tarafından çevreye yönelik ilk girişimlere başlanmış ve 1972 Stockholm Konferansı'na toplanmıştır. İlerleyen yıllarda farklı kurumlar tarafından çevreye yönelik adımlar atılmıştır. Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Başkanlığında yayınlanan Brundtland Raporu ve 1992 yılında yapılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı bunlardan bazılarıdır.

Yerel, bir diğer adıyla mahalli kavramı Türkiye açısından en geniş anlamda bir ili (büyükşehir belediyeleri, il özel idareleri), en dar anlamda ise mahalle (belediye altı oluşumlar)¹ ve köyleri tanımlamaktadır (Mecek ve Yılmaz, 2021:250). Yerel yönetimler ise belirli bir bölgede yaşayan yerel toplulukların ortak gereksinimlerini karşılamak amacıyla kurulan, seçilmiş yerel halk temsilcileri tarafından yönetilen ve yasalarla tanımlanan yetki ve sorumluluklara sahip, özgün organizasyon yapısı ve çalışanları bulunan kamu tüzel kişileridir. Yerel yönetimlerin yerel kamusal hizmetlerin sunumunda önemli görevleri vardı (Geray, 1998:58). Çevrenin iyileştirilmesi ve çevre ile ilgili problemlerin önlenmesi ve çözümünde yerel yönetimlerin görevleri vardır (Saçlı, 2013:629). Çevre sorunları bazen insan faaliyetlerinden bazen de doğal afetlerden kaynaklanmaktadır. İnsan yaşamının iyileştirilmesi ve kalitesinin artırılması yerel yönetimlerin temel sorumlulukları arasındadır. Bu sebeple yerel yönetimler dışarıda tutularak çevrenin korunması, geliştirilmesi ve çevre hizmetlerinin sunulması mümkün değildir (Geray, 1998:58).

Özellikle sanayi devrimi sonrası dünyada görülen hızlı büyüme ve kentleşmeye paralel olarak çevresel sorunlarda artış yaşanmaktadır (Yılmaz ve Kaypak, 2019:3). Bu durumun sonucu olarak çevre sorunları, küresel ölçekte ciddi bir endişe kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hava ve su kirliliği, doğal kaynakların aşırı tüketimi, iklim değişikliği gibi çevresel tehditler, sadece yerel değil, aynı zamanda küresel düzeyde de etkilerini göstermektedir (Belli ve Aydın, 2017:55-56). Bu bağlamda, çevre koruma ve geliştirilmesi çabaları, yerel düzeyde başlamak üzere toplumun tüm kesimlerini kapsayacak şekilde genişletilmelidir. Yerel yönetimler, çevre sorunlarının çözümünde önemli bir rol oynamakta ve toplumun çevresel duyarlılığını artırmada etkin bir araç olarak konumlanmaktadır. Çevre sorunlarının yerel boyutunun olması nedeniyle belediyeler önemli kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle çevre sorunlarının çözümünde yerel yönetimlerin görev ve sorumlulukları vardır. Günümüzde insanların çoğu kentlerde yaşadığı için yerel yönetim birimlerinden belediyeler üstlendikleri çevre hizmetleri ile ortaya çıkan çevre sorunlarının önlenmesi noktasında büyük önem arz etmektedir.

Türkiye'nin tarih boyunca geçirdiği siyasi ve toplumsal değişimler, yerel yönetim anlayışını da etkilemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet Dönemi'ne uzanan süreç, belediyecilik pratiğinde önemli dönüm noktalarını beraberinde getirmiştir. Bu evrim hem yerel halkın ihtiyaçlarının değişimi hem de modernleşme çabalarının yansımaları olarak kendini göstermiştir. Bu bağlamda, Osmanlı Döneminde yerel hizmetler geleneksel kurumlar üzerinden gerçekleşirken, Cumhuriyet Dönemi ile belediyelerin örgütlü ve etkin bir şekilde yönetildiği bir yapıya dönüşmüştür.

Çalışmada öncelikle konuyla ilgili kavramsal boyut ele alınmıştır. Bu kapsamda genel olarak “çevre” ve “çevre hizmetleri” konuları hakkında bilgiler verilmiştir. Sonrasında ise Tanzimat döneminden Cumhuriyet dönemine yerel hizmetler ve belediyelere yer verilerek, Türkiye’de çevre hizmetleri noktasında yerel yönetimlerin yetki ve sorumlulukları ve nasıl daha etkili olabileceklerine dair çözüm önerileri tartışılmıştır. Bu noktada çalışmanın alan yazınına katkı sağlaması beklenmektedir. Çalışmanın hazırlanmasında literatür taraması yapılmış ve konu tarihsel süreç çerçevesinde mevzuat boyutuyla ele alınmıştır.

1 Bir tüzel kişiliğe sahip olmayan ve bir yerel yönetim birimi olmayan mahallelerin yönetimleri de yerel düzeyde seçimle işbaşına gelen muhtar ve azalardan oluşması ve belediyeler ile olan ilişkisi nedeni ile “yerel” kavramının bir parçası olarak değerlendirilmiştir (Yılmaz ve Mecek, 2019:769-799).

2. KAVRAMSAL AÇIDAN ÇEVRE VE ÇEVRE SORUNLARI

2.1. Çevre

Çevre kelimesi günlük hayatta sıkça kullanılmasına karşın kavram olarak oldukça karışık bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda çevre kavramı dar ve geniş anlam olarak tanımlanmaktadır. Dar anlam olarak çevre canlıların hareket ettikleri alan olarak, geniş anlamda ise canlı varlıkların kendi faaliyetleri sonucunda etkiledikleri alanlar şeklinde tanımlanabilir (Özey, 2009:9). Çevre doğal ve yapay olarak iki kısımda incelenebilir. Doğal çevrede bireyin herhangi bir müdahalesi söz konusu değildir. Yapay çevre ise insan müdahalesi ile değişime uğramıştır (Görmez, 2010:15).

Çevre kavramının genel olarak biyoloji bilimine ait bir kavramdır. Çevre bu kapsamda ele alındığında ekoloji ve insanın dışında hayatını sürdüren doğal hayata karşılık gelmektedir. Fakat çevre kavramının sosyal bilimlere entegre olması ile birlikte anlamının değiştiği görülmektedir (Kaypak, 2017:1038).

2872 sayılı Çevre Kanununa (md.2) göre; “*canlı varlıkların hayatları boyunca birbirleri ile ilişkilerini sürdürdükleri ve birbirleri ile karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları sosyal, kültürel ve fiziksel ortam*” şeklinde tanımlanmaktadır (2872 Sayılı Çevre Kanunu). Çevre kavramı yer verilen tanımlarda da görüleceği gibi karmaşık bir yapıya sahip olduğu için sınırlarının çizilmesi zordur (Kızılboga ve Batal, 2012:192).

Sanayi Devrimi ile dünyada kentleşme süreci büyük hız kazanmıştır. Bu hız kazanma süreci beraberinde nüfus artışını getirmektedir. Nüfus artışı ile başlayan süreçte niceliksel değişiklik ile birlikte niteliksel değişiklik de yaşanmaktadır (Giddens, 1997). Tüm gelişmelerin sonucunda kentlerde yaşayan nüfus sayısı her geçen gün artış göstermektedir. Buna bağlı olarak da çevre ile ilgili sorunlarda da artış meydana gelmektedir. Çevre sorunları temelde insan faaliyetleri sonucunda ortaya çıkmaktadır. Çevre sorunları, insanların doğaya müdahale etmesi ve sınırsız olan insan ihtiyaçlarının karşılanması için doğadan yararlanmasından kaynaklanmaktadır (Zengin ve Esedov, 2010:151).

Çevre sorunlarının kökenlerini ve bu sorunların küresel bir boyut kazanmasını anlamak için, öncelikle bu sorunların fark edilebilir hale geldiği endüstrileşme ve kentleşme gibi iki önemli etkenin karşılıklı etkileşimini incelemek gereklidir. Çünkü çevresel sorunların daha belirgin hale gelmesi, özellikle endüstrileşme süreci ile yakından ilişkilidir (Tuna, 2000:2-3). Sanayileşme süreciyle insanın doğaya müdahale hızı artmış ve insan doğadan giderek uzaklaşmıştır. Doğadan uzaklaşan insan kendini doğanın hükmedicisi olarak görmeye başlamış, sonucunda çevreye verilen zarar artmıştır (Yiğitbaşıoğlu, 1998:15). Kentleşme, sanayileşme ve kapitalizmi desteklemektedir. Kentlerin gelişimi beraberinde tüketim, rant ve bencilliği getirmiştir. Sorumsuz şekilde tüketen insanın çevre ile olan ilişkisi de bozulmuştur (Keleş, 1993:265). Sonuçta insanlar toprak verimi ve temiz su kaynaklarının azalması ısı dengesinin bozulması gibi çevre sorunları ile karşı karşıya kalmıştır.

Çevre sorunlarının en temel özelliği tehlikenin ortaya çıktığı yere özgü olmasıdır. Yerel yönetimler özellikle belediyeler yerel halka ve yerel yaşama merkezi hükümete göre daha yakın olduğu için belirlenecek olan çevre politikalarında yerel yönetimlerin önemli görevleri vardır (Mutlu, 2001:31-47). Bu bağlamda ortaya çıkan çevre sorunları çözümünün yerel yönetimler dışarıda bırakılarak gerçekleşmesi mümkün değildir. Yerel yönetimler özellikleri gereği halka en yakın birimlerdir. Bu sebeple yerel yönetimlere çevre sorunlarının çözümünde önemli görev ve sorumluluk düşmektedir. Türkiye’de yerel yönetimler mevzuatlarda çevre ile ilgili mevzuatlarda çevre ile ilgili düzenlemeler yer almaktadır. Fakat çevre alanında köklü çözümler üretilmesi amacıyla yerel yönetim birimleri çevre kaynaklarının bilinçli şekilde kullanılması ve korunması gerekmektedir (Toprak, 2017:177).

2.2. Çevre Sorunları

Çevre sorunları, günümüzde küresel ölçekte önemli bir gündem maddesi olarak öne çıkmaktadır. Çevre sorunları, bireylerin yaşamla ilişkilendirdiği faaliyetlerinden doğmaktadır. Bu sorunlar, insanların doğal ortama müdahaleleri ve bu süreçte meydana gelen olumsuz sonuçlarla ilişkilidir (Zengin ve Esedov, 2010:151). Hava, su ve toprağın zaman içerisinde bozulması, bitki ve hayvan topluluklarının yok olmaya başlaması gibi ortaya çıkan çevre sorunlarının küresel boyutu söz konusudur (Keleş vd., 2016:275). Bireylerin tercihi ya da zorunlu tüketim ürünlerini bilinçsizce kullanması, düzensiz yerleşim, doğal afetler, hızlı kentleşme sonucu ortaya çıkan olumsuz etkiler, küçük yerleşim alanlarında geri dönüşüm alışkanlıklarının yetersiz olması, doğal kaynakların kullanımındaki yanlışlar, teknolojik gelişmelerin neden olduğu hava, su ve gürültü kirliliği, atık yönetimi eksiklikleri ve çöp sorunları gibi birçok faktör çevre sorunlarının temelinde yer almaktadır (Erdem, 2015:19). Bu bağlamda çevre sorunlarının temel nedenleri şunlardır (Kızılboga ve Batal, 2012:192);

- Çarpık kentleşme
- Sanayileşme ile birlikte artan enerji ihtiyacı ve kömür kullanımı
- Doğal bitki örtüsünün zarar görmesi
- Katı atıklar
- Sulak alanların ve göllerin kuruması
- Doğal afetler olarak ifade edilebilir.

Belediyeler, çevre sorunlarının çözümünde gerçekleştirdikleri çevresel faaliyetler yoluyla etkin rol oynamaktadır.

3. TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E ÇEVRE HİZMETLERİ VE BELEDİYELER

Osmanlı İmparatorluğu'nda, ilk belediye teşkilatı kuruluşuna kadar geçen dönemde, yerel yönetimler tarafından yürütülen kamu hizmetleri, var olan geleneksel kurumlar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, belediye hizmetleri kadı, lonca, muhtesiplik, vakıflar ve kısmen de köy gibi kurumlar tarafından icra edilmiştir (Karakılçık, 2016:160). Söz konusu klasik kurumlar merkezi hükümet karşısında özerkliğe sahip değildi (Ortaylı, 1985:111). Kadılık kurumu, günümüzde belediyelerin üstlendiği bazı kamu hizmetlerini yerine getiren bir rol üstlenmiş olduğunu ifade edebiliriz. Muhtesip, günümüz belediye hizmetlerinin sorumluluğunu taşıyan bir yardımcı pozisyonunu temsil eder. Kadıların yerel düzeydeki sorumlulukları aşağıda belirtilen şekildedir (Çelik, 1995:588-597);

- Yerel huzur ve düzenin sağlanması
- Ölçü aletlerinin denetimi
- İhtiyaç duyulan imar ve düzenlemelerin gerçekleştirilmesi
- Temel ihtiyaç maddelerinin karaborsaya düşmesinin engellenmesi
- Kamusal alanlarda çevre temizliğinin sağlanması
- Belirli bölgelerde tedbir ve yasakların uygulanması
- Emir ve yasalara uymayanlara gerekli cezaların verilmesidir.

Bahsi geçen hizmetlerin bazısı doğrudan çevre ile ilgiliyken bazısı da dolaylı olarak çevre ile ilgilidir. Bu dönemde yerine getirilen hizmetler genel belediye hizmeti olarak ele alındığı ve birçok alanı ilgilendiren düzenlemelere bu kapsamda yer verildiği görülmektedir.

Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla başlayan yeni dönemde yerel yönetimler, kamu yönetim sisteminin denetim altında tutulduğu, merkezi yönetimi tamamlayan ve vergi toplama süreçlerine katkıda bulunan kurumlar olarak kabul edilmektedir (Şengül, 2011:76). Tanzimat dönemini takip eden yıllarda, Batı ile artan temasın etkisiyle 1854² yılında İstanbul'da "*şehremaneti*" adı altında bir belediye teşkilatı Fransız komün idarelerinden esinlenerek oluşturulmuştur. Şehremanetin karar ve yürütme organları, şehremini ve şehir meclisinden meydana gelmektedir. Şehremaneti, şehrin temel ihtiyaç maddelerini temin etme, fiyat tespiti, koyma ve uygulama, yol inşaa ve bakımı, temizlik işleri, esnafın denetimi şeklinde görevleri üstleniyordu. Şehremaneti başkanı, merkezi hükümet tarafından atanmış bir şehreminiydi (Ünal, 2011:242). İlk başta İstanbul'un bütün semtlerin de belediye örgütü kurulması zor olduğu için belediye örgütünün önce bir bölgede uygulanması sonra da bu uygulamanın diğer bölgelere yaygınlaştırılmasına karar verilmiştir. Bunun için yabancıların yoğun yaşadığı Galata-Beyoğlu semti seçilmiştir. Bu bölgeye "*Altıncı Daire*" ismi verilmiştir. Altıncı belediye dairesi, şehremanetin bir parçası olarak kurulmasına karşılık doğrudan doğruya Babıali'ye bağlanmıştır (Eryılmaz, 2010:121).

Yüzyılın ortalarına doğru, Osmanlı İmparatorluğu'nda yerel yönetim anlayışında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu dönemde, belediye örgütü ve yerel yönetimlerin düzenlenmesi konusunda çeşitli adımlar atılmıştır. İstanbul'un sınırları 1869'da çıkarılan Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi ile genişletilmiştir. Bu

2 Bazı kaynaklarda 1855 olarak yer verildiği görülmüştür.

nizamname ile belediye idari sınırları Beyoğlu ve Galata dışında kalan tüm İstanbul'a yaygınlaştırılmış ve İstanbul Şehremâneti kurulmuştur (Keleş, 2012:424). Aynı yıllarda, 1870 yılında İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesiyle vilayet, sancak ve kaza merkezlerinde birer belediye teşkilatı kurulmuş ve yerel yönetimlerin daha geniş bir coğrafyada uygulanmaya başlanmıştır. 1876'da hazırlanan Vilayet Belediye Kanunu ise her vilayet ve kasabada birer belediye örgütü kurulmasını öngörmüş, 1877 yılında Dersaadet Belediye Kanunu çıkarılarak İstanbul'daki sorunlara çözüm getirilmesi amaçlanmıştır. Bu dönemdeki adımlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun yerel yönetim anlayışında yaşanan değişimin ve modernleşmenin izlerini taşımaktadır (Ünal, 211:244). Osmanlı belediyeciliği, daha çok şehir hizmetlerinin yürütülmesine odaklanan bir kurumsal yapı olarak işlev göstermiştir. Merkezîyetçi devlet anlayışının Osmanlı İmparatorluğu'nda egemen olduğu bir dönemde, bu belediye kurumları yalnızca şehir hizmetlerinin yürütülmesiyle sınırlı kalmış ve yerel komünal niteliklere sahip olamamışlardır (Görmez, 1997:197).

Belediye örgütü, Cumhuriyet Dönemi'nde önemli bir yerel yönetim kuruluşu olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte 1924 yılında İstanbul'daki belediye dairelerine benzer bir yapıda, 417 sayılı Ankara Şehremâneti Kanunu kabul edilmiş ve Ankara'ya özgü bir yönetim biçimi uygulamaya girmiştir (Tortop vd., 2007:396). 1930 yılında, 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte bu tarihe kadar var olan kanunlar yürürlükten kaldırılmıştır.

Büyükşehirlerdeki karmaşık sorunları çözmek amacıyla büyükşehir belediye modeline geçilmiştir. Kentlerin büyümesi, bu bölgelerdeki ekonomik, demografik ve toplumsal sorunların artışına yol açmış ve sonuç olarak kamu hizmetlerinin çeşitliliği ve sayısı artmıştır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de büyükşehir ölçeğindeki belediyeler için farklı bir yönetim sistemi benimsenmiştir. Bu amaçla 1984 yılından itibaren çıkarılan kanun hükmünde kararnemelerle büyükşehir belediye uygulaması hayata geçirilmiştir. 1984 yılında yürürlüğe giren 3030 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, ana kent belediyelerinin gelir ve görevlerini yeniden düzenlemiştir (Keleş, 1993:265). Daha sonra, 2004 yılında 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu yürürlüğe girmiştir. 2012 yılında 6360 sayılı kanunla 5216 sayılı kanunda çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Günümüzde belediyeler yerel yönetim sistemi içerisinde başat bir konuma sahiptir. Özellikle köyden kente göç ile birlikte köylerde yaşayan nüfusun sürekli azalmasına kentlerde yaşayan nüfusun ise artmasına sebep olmuştur. Belediye sınırları içerisindeki nüfusun sürekli artmasının birden fazla sebebi olabilir. Bu sebeplerden bazıları (Ulusoy ve Akdemir, 2008:249); 1950 sonrasında yaşanan hızlı kentleşme süreci, belediye sayısındaki artış, nüfusun kendi doğal gelişiminden kaynaklanan artış, son yıllarda yasal düzenlemelerle belediye sınırlarının genişlemesi ve daha önce belediye sınırlarına dâhil olmayan köylerin belediye sınırlarına dâhil edilmesi olarak sıralanabilir. 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun ardından gerçekleşen değişiklikler, büyükşehirlerin yönetim ve kamu hizmetleri konusundaki gereksinimlerini ele alarak, modern bir belediye örgütünün temellerini atmıştır.

1982 Anayasa'nın 127. maddesi, yerel yönetimleri tanımlar. Yerel yönetimler il, belediye veya köy düzeyinde halkın ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yasalarla belirlenen kuruluş ilkelerine sahip ve seçmenler tarafından seçilen karar organlarıyla oluşturulan kamu tüzel kişileridir. Yerel yönetimler, merkezi yönetimden ayrılan bir öneme sahiptir. Çünkü yerel düzeydeki sorunları daha yakından gözlemler ve daha hızlı bir şekilde çözme kapasitesine sahiptirler. Yerel yönetimler, yerel toplumun ihtiyaçlarını daha etkili bir şekilde karşılamak için tasarlanmıştır ve yerel sorunlara yerinde müdahale edebilme kapasitesine sahiptirler.

1930 tarihli 1580 sayılı Belediye Kanunu 2005'e kadar uygulanmış ve söz konusu kanunun değiştirilmesi adına yapılan ilk girişim 2004 yılında 5272 sayılı Belediye Kanununun olmasıdır. Fakat ilgili kanunu Anayasa Mahkemesi iptal etmiş, 2005 yılında ise 5393 sayılı Belediye Kanunu çıkarılmıştır. Bu sebeple belediyeler ile ilgili düzenlemeleri 5393 sayılı Belediye Kanunu ekseninde ele almak gerekmektedir.

Söz konusu kanuna (md.3) göre belediyeler, belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan kamu tüzel kişileridir ve idarî ve mali özerkliğe sahiptirler. Kanuna (md.4) göre nüfusu 5.000 veya daha fazla olan yerlerde belediye kurulabilir. Bununla beraber içme suyu havzaları ve koruma alanlarının yakınında belediye kurulamaz. Bu kanun, yerel yönetimlerin görevlerini ve sınırlarını düzenleyerek yerel hizmetlerin etkin bir şekilde sunulmasını amaçlar.

Türkiye'de belediye örgütlenmeleri temel olarak iki ana türe ayrılır. Birincisi, 5393 sayılı Belediye Kanunu'na göre örgütlenen ve çalışan belediyelerdir. İkincisi ise yalnızca büyükşehirlerde bulunan ve farklı bir statüye sahip olan büyükşehir belediyeleridir. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'na göre, toplam nüfusu 750.000'den fazla olan illerin il belediyeleri, kanunla büyükşehir belediyesine dönüştürülür. Bu dönüşümle birlikte ilin idaresi ve yönetimi büyükşehir belediyesi tarafından yürütülür. Büyükşehir belediyeleri, il mülki sınırlarıyla aynı sınırlara sahiptir ve ilçe belediyeleri arasında eşgüdüm sağlarlar. İdarî ve mali özerkliğe sahip

olarak kanunlarla verilen görevleri yerine getirirler. Büyükşehir belediyeleri, il mülki sınırları içinde yaşayan seçmenler tarafından seçim yoluyla oluşturulan tüzel kişilikleridir. Bu statü gereği büyükşehir belediyeleri, il mülki sınırlarına kadar etkili bir şekilde yerel yönetimin sağlanmasını amaçlar.

Yerel yönetimler merkezi yönetimlere göre yerel seviyedeki soruna ve kaynağa daha yakındır. Çevre sorunlarının yerel boyutlu olmaları ve yayılma özelliğinin bulunması nedeniyle farklı boyutta örgütlenmeyi zorunlu kılmaktadır. Çevre sorunları en alt düzeyde başlayıp giderek büyüyen ve birbiri içerisine giren bir yapıya sahiptir. Yerel düzeyde çevre yönetimi, çevre sorunlarının yerel odaklı olması nedeniyle, bu tip sorunlar henüz ortaya çıkmadan kaynağından önlenmesi noktasında önemlidir (Zengin ve Esedov, 2010:150).

Çevre sorunlarının çözümü ve çevre hizmetleri hususlarında belediyelerin yasal mevzuat kaynaklı önemli görev ve sorumlulukları olduğu görülmektedir (Ertürk, 1996:197). Çevre hizmetleri noktasında pek çok yasal mevzuat belediyelere yetki vermektedir. Çalışma kapsamında 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ele alınacaktır.

4. CUMHURİYET DÖNEMİNDE ÇEVRE POLİTİKALARININ GELİŞİMİ

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye’de çevre politikalarının yasal boyutu ve belediyelerin çevre hizmetlerine yer verilecektir.

4.1. Türkiye’de Çevre Politikalarının Yasal Boyutu

Çevre sorunları, 1972'deki "*Stockholm İnsan ve Çevre Konferansı*" ile dünya çapında ilk kez resmi bir sorun olarak kabul edildi. Bu konferansta çevre koruma, gelişme ve kalkınma kavramları bir arada ele alındı ve dünyanın geleceği bu çerçevede değerlendirildi. Konferansın amacı, tüm ülkelerin çevresel sorumluluklarını kabul ederek insan hayatının dünya üzerindeki devamını sağlamaya yönelik adımları atmaktır (TBBY, 2014:8). Türkiye bu Konferansa bir bildiri ile katılmış, bundan sonra çevre ile ilgili konulara gerek mevzuat olarak gerekse de sivil toplum kuruluşları düzeyinde ilgi göstermeye başlamıştır (Saçlı, 2018:137).

2872 sayılı Çevre Kanunu 1983 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye’de çevre ile ilgili olan ilk yasadır. Kanun amacı, çevrenin tüm canlıların ortak bir varlığı olduğu kabulüne dayanarak, çevrenin sürdürülebilir bir şekilde korunmasını ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uygun olarak yönetilmesini sağlamaktır. Kanun ile doğal kaynakların, bitki ve hayvan varlığının korunması, doğal ve tarihsel kaynakların sürdürülebilirliği için gerekli tedbirlerin alınması hedeflenmektedir (Keleş vd., 2010:386). Türkiye’de çevre yönetimi ile ilgili çıkarılan bazı düzenlemelere Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. Cumhuriyet Döneminde Çevre Yönetimi İle İlgili Çıkarılan Bazı Düzenlemeler

Düzenlemenin Adı	İlgili Madde
1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanunu	İlgili Kanun ikinci faslının 13. Maddesi köylünün yapmakla yükümlü olduğu işleri kapsamaktadır. Bu madde tek tek ifade edilen işlere bakıldığında; köye su getirmek, köyde evlerin önü ve yolları temiz tutmak, köy korusunu korumak, sel durumu söz konusu olduğunda selin önünün değiştirilmesi gibi işlerin muhteviyatı gereği çevre ile ilgili oldukları görülmektedir.
1925 tarih 618 sayılı Limanlar Kanunu	İlgili kanunun 1. Maddesi ile “ <i>Limanların idare ve temizlenme ve derinlenme, genişlenme, taranmasına, şamandıraların konma ve iyi halde tutulması</i> ” düzenlenmiştir.
1926 tarih 765 sayılı Türk Ceza Kanunu	İlgili kanunun dördüncü faslında “ <i>hayvanlara kötü muamele</i> ” düzenlemiştir. Bu düzenleme dolaylı olarak çevre ile ilgilidir.
1926 tarih 831 sayılı Sular Hakkında Kanun	İlgili kanunun 3. Maddesinde “suların tesisi, isalesi ve idame masarifinin köylerce temin” edileceği ifade edilmiştir. Yine söz konusu kanunun su kaynakların korunması görevini belediyelere verdiğini görmekteyiz.
1930 tarih ve 1580 sayılı Belediye Kanunu	İlgili Kanunun 15. Maddesinde Belediyelerin çevreyle ilgili olan görev ve sorumluluklarına yer verilmiştir.
1930 tarih ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu	İlgili kanunda tüm çevre sağlığı hizmetlerinin devlet faaliyeti olduğu ifade edilmiş ve uymayanlara para cezası verilebileceği de belirtilmiştir.
1937 tarih ve 1904 sayılı Kara Avcılığı Kanunu ³	Türkiye’deki avcılıkla ilgili faaliyetler ilk kez bu kanun 2. Maddesi ile düzenlenmiştir. Bu kanun yaban hayatı ve çevresini korumaya yönelik olarak çıkarılan ilk yasal düzenlemedir.

3 Kanun 2003 yılında 4915 sayılı Kanun ile değişmiştir.

1956 tarih ve 6381 sayılı Orman Kanunu	İlgi kanunda orman alanlarının tanımı kanununun 2. Maddesinde “ <i>Tabii olarak yetişen veya emekle yetiştirilen ağaç ve ağaççık toplulukları yerleriyle birlikte orman sayılır</i> ” şeklinde yapılmıştır.
1957 tarih ve 6968 sayılı Zirai Mücadele Kanunu	İlgili kanun ile tarımsal ve zararlılar ile mücadelenin genel ilkeleri belirlenmiş, doğal çevre ve tarımın korunması için yasal tedbirler belirtilmiştir.
1966 tarih ve 775 sayılı Gecekondu Kanunu	Çarpık kentleşme ve çevresel bozulmayı engellemek için çıkarılmıştır.
1971 tarih ve 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu	Türkiye’deki denizlerdeki her türlü su ürünlerinin korumak ve avcılığına yönelik olarak çıkarılmıştır.
1978	“ <i>Başbakanlık Çevre Örgütü</i> ” kurulmuştur.
1982 tarih ve 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu	İlgili kanunun 6. Maddesi ile “ <i>kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgelerinde ve turizm merkezlerinde devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerde, bölgenin doğal ve kültürel özelliklerini bozmamak...</i> ” şartı getirilmiştir.
1982 tarih ve 2690 Sayılı Türkiye Atom Enerjisi Kurumu	İlgili Kanununun 4. Maddesi ile nükleer çalışmalar ve araştırmalar da çevre güvenliği ile ilgili kısıtlamalara yer verilmiştir.
1983 tarih ve 2872 sayılı Çevre Kanunu	İlgili Kanununun 1. Maddesi; “ <i>bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktır</i> ” olarak ifade edilmiştir.
1984	Çevre Genel Müdürlüğü kurulmuş ve Çevre Kanunu’nu uygulamakla sorumlu kılınmıştır.
1985 tarih ve 3194 sayılı İmar Kanunu	İlgili kanunun 1. Maddesinde kanunun amacı; “ <i>bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktır</i> ” olarak ifade edilmiştir.
1985 tarih ve 18757 sayılı Çevre Kirliliğini Önleme Fonu	2001 yılında çıkarılana “ <i>4629 sayılı Bazı Fonların Tasfiyesi Hakkındaki Kanun’un 6. maddesinin (e) fıkrasına göre yürürlükten kaldırılıncaya</i> ” kadar çevre kirliliğinin önlenmesine yönelik düzenlemeleri kapsamaktadır.
1991	Çevre Bakanlığının Kurulması 443 sayılı KHK ile Türkiye’de ilk kez çevre yönetimi üst düzeyde ve ülke genelinde örgütlenmiştir.
2006 tarihli ve 5491 sayılı Kanun	9/8/1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu 26.04.2006 tarihli 5491 sayılı kanun ile değişmiştir.
2021	“ <i>31643 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 85 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Bakanlığın adı Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı</i> ” olarak değiştirilmiştir.

Tablo 1’de görüldüğü gibi çevre yönetimi ile ilgili düzenlemeler oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu noktada söz konusu alanı ilgilendiren düzenlemelerden öne çıkanlar incelenmiştir. Çevre koruma, geliştirme ve çevre kirliliğinin önlenmesi konusundaki görev ve sorumluluklar Çevre Kanunu çıkıncaya kadar diğer ilgili bakanlık ve kuruluşlara ek olarak verilmiştir. Tablo 1’de belirtilen yasal düzenlemelere ek olarak;

- 1961 Anayasasında (md.49) “*insanların ruh ve beden sağlığı içinde yaşamını sürdürmesinin devletin ödevi olduğu*” hükmü yer almaktadır. 1970’li yıllarda çevre hak olarak ele alınmakta ve “*sağlık hakkı*” olarak değerlendirilmektedir.
- 1982 Anayasasında (md.56) “*herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu ve çevreyi geliştirme, çevre kirlenmesinin engellenmesi ve çevre sağlığının korunması*” hususuna yer verilmektedir.

Çevre sorunları, özellikle kentlerde yaşayan insanlar için daha büyük bir öneme sahiptir ve bu nedenle çözümü konusunda belediyelere önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Belediyeler, bu görev ve sorumlulukları yerine getirirken belediye kanunlarına dayanmaktadır. Çevreyle ilgili yaptırımların ve sorumlulukların tanımlandığı hükümler, 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 3. ve 28. maddelerinde bulunmaktadır. Bu maddeler, bireylerin çevre koruma amaçları doğrultusunda taşıdığı yükümlülükleri ve çevresel faaliyetlere ilişkin düzenlemeleri açık bir şekilde ifade etmektedir. Dolayısıyla, belediyeler, çevre koruma çabalarını yürütmek ve çevre sorunlarına karşı vatandaşları bilinçlendirmek için bu kanunlara dayanarak önemli bir rol oynamaktadır. Çevre Kanununun çıkması ile doğrudan çevre sorunları ile ilgili yasal düzenlemenin yapıldığı görülmektedir. Çevre ile ilgilenen yapılar arasında yerel yönetim birimleri ilk sırada yer almaktadır.

4.2. Belediyelerin Çevre Hizmetleri

Yerel yönetimlerin çevre ile ilgili yetki ve sorumlulukları tabi oldukları kanunlara göre değişmektedir. Yerel yönetim kuruluşları merkezi yönetim kuruluşlarından farklı olarak yereldeki sorun ve kaynaklara daha yakındır. Bu sebeple sorunların önlenmesi ve çözülmesinde görev ve sorumlulukları vardır (Geray, 1998:58). İnsan yaşamını doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren pek çok konu yerel yönetimlerin özellikle de belediyelerin görev alanına girmektedir.

Türkiye’de temelde iki tür belediye örgütlenmesi bulunmaktadır. İlki Belediye Kanuna göre kurulan, ikincisi ise büyük kentlerde faaliyette bulunan farklı statüye tabi büyükşehir belediyeleridir (Eryılmaz, 2010:121). Çalışma da her iki kanun özelinde belediyelerin çevre ile ilgili görev ve sorumlulukları ele alınacaktır. 5393 sayılı Belediye Kanunu belediyelerin görev ve sorumlulukları belirtilmiştir. Söz konusu Kanunun “*Belediyelerin Görev ve Sorumlulukları*” başlığının 14. maddesine göre mahalli müşterek olmak kaydıyla;

- a) Belediyelerin kentsel altyapı, çevre koruma, kamu düzeni ve vatandaşların yaşam kalitesi gibi konularında önemli sorumlulukları olduğunu ifade eder.
- b) Belediyelerin sağlık tesisi açma, işletme; ibadet yerleri yapım, bakım, onarımı, kültürel ve doğal varlıkları koruma; yerel kimliğin korunması noktasında görevli olduğunu ifade eder.
- c) Belediyelerin kentsel düzenleme ve çevre yönetimi görevlerini belirtilmiştir. Bunlardan bazıları; işyerlerinin ve eğlence alanlarının düzenlenmesi, halk sağlığı ve çevreye etkilerini takip etme, çevre kirliliğinin oluşmasının önlenmesi gibi görevlerini verir.

Bu maddeden anlaşılacağı üzere; belediyelerin kentsel yönetimdeki temel rolünü ve sorumluluklarını vurgular. Belediyeler, yerel yönetimler olarak, kentlerin ihtiyaçlarını karşılamak, kültürel ve tarihi mirası korumak, sağlık hizmetlerini sunmak, çevreyi korumak, kentin estetik değerini sürdürmek ve genel yaşam kalitesini artırmak gibi bir dizi önemli görevi yerine getirirler. Bu görevler, yerel toplumların refahını ve kentlerin sürdürülebilirliğini sağlama amacını taşır. Belediyeler, yerel düzeyde vatandaşların günlük yaşamlarını etkileyen birçok konuda kararlar alır ve hizmetler sunarlar. Bu bağlamda içme, kullanma ve endüstri suyu temini, atık su ve yağmur suyunun uzaklaştırılması, toplu taşıma hizmetleri sunma, katı atık yönetimi gibi hizmetleri sunarlar. Belediyeler bu hizmetler için gerekli tesisleri kurma, bu tesisleri işletme ya da işletme konusunda yetki sahibidir. Ayrıca yerel kamusal hizmetleri yerine getirmek amacıyla taşınmazlar alabilir, taşınmaz satabilir. Yine bu kapsamda taşınmazları kamulaştırabilir, sahip olduğu taşınmazları satılabilir veya kiraya verilebilir ya da bunlar üzerinde sınırlı aynî haklar tesis edebilirler.

Belediyeler ayrıca toptancı ve perakendeci halleri, otobüs terminalleri, fuar alanları, mezbahalar, yat limanları ve iskeleler gibi tesisleri kurabilir, işletebilir veya işletirebilirler. Ayrıca gayrisihhî müesseseleri denetler, umuma açık istirahat ve eğlence yerlerini ruhsatlandırır ve denetlerler. Belediyeler, çevre kirliliğine etkisi olan iş yerlerini belirler, hafriyat toprağı ve moloz döküm alanlarını düzenler, sıvılaştırılmış petrol gazı (LPG) depolama sahalarını denetler ve inşaat malzemeleri, odun, kömür ve hurda depolama alanlarını belirlerler. Belediyeler aynı zamanda kara, deniz, su ve demiryolu üzerinde işletilen servis ve toplu taşıma araçları ile taksi sayılarını, bilet ücret ve tarifelerini, zaman ve güzergâhları belirlerler. Araç park yerlerini tespit eder, işletir veya kiraya verir ve trafik düzenlemesi gerektiren işleri yürütürler.

Bu yetkiler, belediyelerin yerel yönetimdeki çok çeşitli rollerini ve sorumluluklarını yansıtır. Belediyeler, yerel halkın günlük yaşamını düzenler, kamu düzenini sağlar ve çevre koruma gibi önemli konuları ele alır. Bu görevler, yerel toplumların refahı ve kentlerin sürdürülebilirliği için kritik öneme sahiptir.

10.07.2004 tarihli 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu Büyükşehir Belediyelerinin kuruluş, görev ve sorumluluklarını düzenlemektedir. Büyükşehir Belediyelerinin görev ve sorumlulukları kanunun 7. maddesinde şu şekilde sıralamıştır;

- Büyükşehir belediyeleri, çevre düzenine uygun nazım imar planları hazırlar, onaylar ve denetler. Ayrıca, kanunla kendilerine verilen görev ve hizmetlerin gerektirdiği yapım, bakım ve onarım işlemleri için imar planlarını onaylar, uygular ve denetler. Ulaşım konusunda büyükşehir sınırları içindeki ana yolları inşa eder, temizler ve kar temizliği yapar. Sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin ve tarım alanlarının korunmasını sağlar ve ağaçlandırma çalışmalarını yürütür. Sağlığa zararlı iş yerlerini belirler, bu iş yerlerine ruhsat verir ve denetler. Ayrıca, hafriyat, moloz ve kum depolama alanlarını düzenler ve taşınmalarında çevreye zarar vermeyecek tedbirleri alır. Katı atıkların toplanması, taşınması, değerlendirilmesi ve bertaraf edilmesi işlemlerini yönetir. Deniz araçlarının atıklarını toplar, arıtır ve gıda

işletmeleri de dahil olmak üzere gayrisihhi işletmelere ruhsat verir, denetler ve gıda tahlillerini yapar. Büyükşehirin bütünlüğüne katkı sağlayacak parklar, hayvanat bahçeleri, hayvan barınakları, kütüphane, spor ve eğlence merkezleri oluşturur, işletir veya işletir. Ayrıca, kültürel ve tabiat varlıklarını korur, onarır ve bakım işlemlerini yapar. Su ve kanalizasyon hizmetlerini yürütür, tesisler kurar, kurdurur ve derelerin ıslahını sağlar. Bu görevler, büyükşehir belediyelerinin şehirlerin genel düzeni, çevre koruma, ulaşım, sağlık, çevre ve kültürel varlıkların korunması gibi önemli alanlarda aktif bir rol oynamasını sağlar.

- Büyükşehir belediye meclisi yoluyla Çevre ve Sağlık İhtisas Komisyonu kurmak, büyükşehir belediyesi kapsamında su ve kanalizasyon hizmetleri ile arıtma tesisi yapmak, deniz kirliliği ile mücadele etme gibi hizmetler çevrenin korunmasına yönelik olarak sıralanabilir.

Çevre Kanunu, yerel yönetimlere çevre koruma, iyileştirme ve kirliliği önleme görevleri yükler. Ayrıca doğal ve yapay çevresel öğelerin sürdürülebilir kullanımını ve gelişmesini sağlamak amacıyla yerel, bölgesel, ulusal ve küresel düzeyde belirlenen politikaların uygulanması gerektiğini vurgular. Dolayısıyla, bu kanun, ulusal düzeyde çevre koruma mevzuatının temelini oluşturur ve yerel yönetimlere büyük sorumluluklar yükler. Bu nedenle Çevre Kanunu, çevre koruma politikalarının ve uygulamalarının temel belgesi olarak kabul edilir.

2872 Sayılı Çevre Kanunu'nun 18. maddesi, büyükşehir belediyeleri su ve kanalizasyon idarelerine çevre kirliliğini önleme, çevre iyileştirme ve çevre ile ilgili yatırımları destekleme amacıyla tahsil ettikleri su ve kullanılmış suların uzaklaştırılması bedelinin yüzde biri oranında çevre katkı payı alabileceklerini belirtir. Bu çevre katkı payı, çevre koruma faaliyetlerini ve çevresel yatırımları finanse etmek için kullanılır. Dolayısıyla, çevre kirliliğinin önlenmesine yönelik çeşitli projelerin ve çevre koruma çalışmalarının finansmanını sağlamak amacıyla bu özel fon oluşturulmuş olur. Bu sayede çevrenin korunması ve iyileştirilmesi için gerekli kaynaklar temin edilir ve çevresel sürdürülebilirlik teşvik edilir.

5. SONUÇ

Türkiye'nin belediyecilik tarihindeki önemli dönüm noktaları, yerel yönetim anlayışının sürekli bir evrim geçirdiğini açıkça göstermektedir. Osmanlı belediyeciliğini sadece şehir hizmetlerine odaklanan bir yapıdan ziyade, toplumun genel refahını hedefleyen bir sistem olarak yeniden şekillendirmiştir. Cumhuriyet Dönemi ise, yerel yönetimleri daha organize, etkin ve vatandaş odaklı bir seviyeye taşıyarak, demokratik katılımı güçlendirmiştir.

1580 sayılı Belediye Kanunu'nun 1930'da yürürlüğe girmesi, büyükşehir belediye modelinin temellerini atarken, ilerleyen yıllarda büyükşehirlerin yönetsel zorluklarına çözüm sunma amacını taşımıştır. Bu dönüşümler sayesinde, yerel yönetimler, hızla büyüyen ve karmaşıklaşan kentlerin ihtiyaçlarını daha etkin bir şekilde karşılayacak hale gelmiş, kamu hizmetlerinin kapsamı ve niteliği artmıştır.

Yerel yönetimler, yerel düzeyde ortaya çıkan çevre sorunlarının çözümünde etkili ve sorumludurlar. Günümüzde, nüfusun büyük bir bölümü kentlerde yaşadığından, çevre sorunlarının çözümünde belediyeler gibi yerel yönetim kuruluşları önemli bir rol oynarlar. Çevre sorunlarının yerel odaklı olması, yayılma riski taşıması ve halkın katılımına açık olması gibi nedenler, belediyelerin çevre yönetiminin üstlenilmesinin temel gerekçeleri arasında sayılabilir. Çevre sorunları yerel düzeyde ortaya çıktığı için çözümünde yerel yönetimlerin rolü ve sorumluluğu büyük önem taşımaktadır.

Belediyeler yürüttükleri çeşitli kamusal hizmetlerin hem çevreyi etkileme hem de doğrudan doğruya çevre yönetimi işlevini etkileyecek kurumlardandır. Çevre sorunları ve çevreye yönelik sunulan hizmetler genellikle bir belde sınırı içerisinde kalmamaktadır. Bu sebeple belediyelerin çevre hizmeti sunarken diğer kuruluşlar ile iş birliği yapması gerekmektedir. Nitekim mevcut mevzuat kapsamında çevre hizmetleri ile ilgili görev ve sorumlulukların önemli bir bölümü belediyelere verilmiştir. Bu kapsamda belediyelerin başlıca çevre ile ilgili hizmetleri: imar, altyapı hizmetleri, çevre koruma, su ve kanalizasyon, kentsel altyapı, temizlik, ağaçlandırma, park ve yeşil alanların bakımı onarımı, kentsel dönüşüm projeleri, imar ve iskân gelmektedir.

2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 3. maddesi, çevrenin korunması ve kirliliğin önlenmesiyle ilgili genel ilkeleri düzenlemektedir. Bu madde, yerel yönetimlerin çevre koruma konusundaki rolünü vurgulamaktadır. Özellikle, Bakanlık ve yerel yönetimlerin, gerektiğinde meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapmaları gerektiğini ifade eder. Bu işbirliği, çevrenin korunması ve kirliliğin önlenmesi konusunda daha etkili politikaların oluşturulmasını amaçlar. Ayrıca, bu madde çevre politikalarının oluşturulmasında katılım hakkının temel olduğunu belirtir. Yani, çevre kararlarının alınmasında ve uygulanmasında, vatandaşların, meslek

odalarının, birliklerin ve sivil toplum kuruluşlarının katılımının teşvik edilmesi gerektiğini ifade eder. Bu, çevre konularının toplumun tüm kesimlerinin katılımıyla ele alınmasını ve daha demokratik bir çevre yönetimi oluşturulmasını amaçlar. Sonuç olarak, bu madde çevre koruma çabalarını daha etkili kılmak ve çevre politikalarını daha katılımcı bir şekilde oluşturmak için işbirliği ve katılımın önemini vurgular.

Alınan önlemler ve politikaların etkinliğini artırmak amacıyla vatandaşların belediyeler ile birlikte çevre hizmetlerine aktif bir şekilde katılması gerekmektedir. Özellikle belediyeler, yerel halkın ortak ihtiyaçlarını karşılayan kamu kuruluşları olarak çevre hizmetlerinin sunumunda önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, yerel halk ve belediyelerin doğrudan dâhil olduğu çevre koruma ve geliştirme faaliyetlerine hızla geçilmesi gerekmektedir. Böylece insanlar, çevreyi en iyi şekilde koruyarak aynı zamanda çevrenin sunduğu olanaklardan da faydalanabileceklerdir. Belediyelerin sunduğu çevre hizmetleri muhteviyatı gereği oldukça karmaşık ve kompleks hizmetlerdir. Bu sebeple çevre hizmetleri sunulurken çağın değişen koşullarına uyum sağlanmalıdır.

Çevre sorunlarının yerel düzeyde çözümü, belediyeler ve diğer paydaşların işbirliğiyle insanların çevre koruma ve geliştirme çabalarına aktif katılmalarını gerektirmektedir. Yerel yönetimler, özellikle belediyeler, toplumun ortak gereksinimlerini karşılayan kamu kurumları olarak çevre hizmetlerinin etkili ve sorumlu bir şekilde sunulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, yerel halkın ve belediyelerin katılımıyla gerçekleştirilen çevre koruma ve geliştirme faaliyetlerinin öncelikli hale getirilmesi gerekmektedir.

- Çevre sorunlarında bakış açısı değiştirilerek insan merkezli bakış açısı yerine çevre merkezli bakış açısı benimsenmelidir.
- Belediyeler yerellik ilkesi bağlamında mevcut imkanları da göz önünde bulundurulduğunda yerel çevre sorunlarının çözümünde daha aktif rol almalıdır (Erdem, 2015:17).
- Belediyelerin gelir kaynakları ve karar alma süreçleri de göz önünde bulundurulduğunda çevre alanında etkinliklerinin fazla olduğu ifade edilebilir (Kızılboğa ve Batal, 2012:192).
- Bir çevrede yaşayan ve imkânlarından faydalanan insanlar aynı zamanda o çevreyi en iyi şekilde koruyacak olanlardır. Bu sebeple çevre sorunları ve çevre hizmetleri noktasında insanlar olmadan değerlendirilmemelidir.

Tanzimat Dönemi ile başlayan süreç, belediyelerin çevre hizmetlerini organize etme ve sürdürme yeteneklerini artırmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde ise bu değişim ve gelişim daha da hız kazanmış, çevre hizmetleri alanında yeni düzenlemeler ve yöntemler hayata geçirilmiştir. Bu evrim, Türkiye'deki belediyelerin çevre hizmetlerindeki rolünün sürekli büyüdüğünü ve çevre koruma konusundaki taahhütlerinin arttığını göstermektedir. Çevre sorunlarıyla mücadelede yerel yönetimler ve toplumun etkin işbirliği gereklidir. Yerel yönetim birimlerinden özellikle belediyeler halkın ortak ihtiyaçlarını giderdiği için ortaya çıkan sorunların çözümünde yerel düzeyde sorumludur.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Yazar(lar), dergiye imzalı "Telif Devir Formu" belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye "Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu" gönderilmiştir. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject. The author contributed to all sections and stages of the study alone.**

KAYNAKÇA

- BELLİ, Aziz, AYDIN, Abdullah (2017), “*Kamu Yönetimi Bölümündeki Çevre Derslerinin Çevre Bilinci Üzerine Etkisi*”, **Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.(Kayfor’14 Özel Sayısı), ss.53-65.
- ÇELİK, Behiç (1995), “*Türk Belediyeciliğinin Tarihsel Gelişimi*”, **Yeni Türkiye Dergisi**, S.1(4), ss.588-597.
- ERDEM, Nisa (2015), “*Çevre Sorunlarının Yerel Yönetimler Kapsamında İncelenmesi*”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, S.7(1), ss.16-32.
- ERTÜRK, Hasan (1996), **Çevre Bilimlerine Giriş**, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, Bursa.
- ERYILMAZ, Bilal (2010), **Kamu Yönetimi**, Okutman Yayıncılık, Ankara, 3. Baskı.
- GERAY, Cevat (1998), “*Yerel Yönelimler ve Çevre*”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, S.7(3), ss.58-64.
- GIDDENS, Anthony (1997), **Sosyoloji Eleştirel Yaklaşım** (Çev. Ülgen Yıldız Battal), Siyasal Kitabevi, İstanbul, 4. Baskı.
- GÖRMEZ, Kemal (1997), **Yerel Demokrasi ve Türkiye**, Vadi Yayınları, Ankara.
- GÖRMEZ, Kemal (2010), **Çevre Sorunları**, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- KARAKILÇIK, Yusuf (2016), **Yeni Yerel - Bölgesel Gelişmeler Işığında Yerel Yönetimler**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- KAYPAK, Şafak (2017), “*Çevre Hakkı ve Kentsel Alanlarda Uygulanması*”, **Al Farabi 1. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı** (Ed. Z. Altaev, Z. Suleimenova, Ö. O. Fettahlıoğlu), İKSAD Yayınevi, Gaziantep, ss.1037–1059.
- KELEŞ, Özgül, UZUN, Naim ve UZUN VARNACI, Funda (2010), “*Öğretmen Adaylarının Çevre Bilinci, Çevresel Tutum, Düşünce ve Davranışlarının Doğa Eğitimi Projesine Bağlı Değişimi ve Kalıcılığının Değerlendirilmesi*”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, S.9(32), ss.384-401.
- KELEŞ, Ruşen (1993), **Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar (1975-1992)**, Iula-Emme, USA.
- KELEŞ, Ruşen (2012), **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, Cem Yayınevi, İstanbul.
- KELEŞ, Ruşen, HAMAMCI, Can ve ÇOBAN, Aykut (2016), **Çevre Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara, 8.Baskı.
- KIZILBOĞA, Rüveyda ve BATAL, Salih (2012), “*Türkiye’de Çevre Sorunlarının Çözümünde Yerel Yönetimlerin Rolü*”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.9(20), ss.191-212.
- MECEK, Mehmet ve YILMAZ, Vedat (2021), “*Postmodern Kamu Yönetimi Ekseninde Yerel Yönetişim ve Katılım*”, **Postmodern Kamu Yönetimi: Kavramlar, Teoriler, Yaklaşımlar** (Ed. Bekir Parlak, Kadir Caner Doğan), Nobel Yayınları, Ankara, ss.231-273.
- MUTLU, Ahmet (2001), “*Yerel Yönetimlerin Çevre Politikaları: Çorum Örneği*”, **Yerel Yönetim ve Denetim Dergisi**, S.6(8), ss.31-47.
- ORTAYLI, İlber (1985), **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Yerel Yönetim Geleneği**, Hil Yayınları, İstanbul.
- ÖZEY, Ramazan (2009), **Çevre Sorunları**, Aktif Yayınevi, İstanbul, 3. Baskı.
- SAÇLI, Ahsen (2013), “*Çevre Politikaları Çerçevesinde Merkezi İdare Yerel İdare İlişkileri 2010’dan Günümüze*”, **Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar** (Ed. Yakup Bulut, Veysel Eren, Sedat Karakaya, Abdullah Aydın), Pegem Akademi, Ankara, ss.628-642.
- SAÇLI, Ahsen (2018), “*Kalkınma Politikalarında Çevresel Etki Değerlendirmesi Sorunsalı – Türkiye Örneği*”, **Memleket Siyaset Yönetim Dergisi**, S.29, ss.129-144, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2952087> (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- ŞENGÜL, Mihriban (1999), **Çevre Yönetimine Katılım Açısından Belediye**, TODAİE Yayınları, Ankara.
- ŞENGÜL, Ramazan (2011), **Yerel Yönetimler**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.

- T.C. ÇEVRE, ŞEHİRCİLİK VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ BAKANLIĞI (2023), “Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nın Tarihçesi”, **Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Kurumsal Web Sayfası**, <https://csb.gov.tr/tarihcemiz-i-7012> (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- TBB - TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ (2014), **Uluslararası Çevre Koruma Sözleşmeleri**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara.
- TOPRAK, Düriye (2017), “Türkiye’nin Çevre Politikasında Yerel Yönetimlerin Rolü: Yerel Yönetim Bütçesinin İncelenmesi”, **Maliye Araştırmaları Dergisi**, S.3(2), ss.173-193.
- TORTOP, Nuri, İSBİR, Eyüp Günay ve AY, Burhan (2007), **Yönetim Bilimi**, Nobel Yayınları, Ankara, 7.Baskı.
- TUNA, Muammer (2000), “Çevre Sorunlarının Küreselleşmesi”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.2, ss.1-16.
- ULUSOY, Ahmet ve AKDEMİR, Tekin (2008), **Mahalli İdareler: Teori – Uygulama - Maliye**, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- ÜNAL, Feyzullah (2011), “Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.30, ss.241-248.
- YILMAZ, Vedat ve KAYPAK, Şafak (2019), “6360 Sayılı Yasa Sonrası Yeni Büyükşehir Belediyelerindeki Çevre Sorunlarının İrdelenmesi: Malatya Büyükşehir Belediyesi Örneği”, **Kent Akademisi Dergisi**, S.12(36), ss.1-28.
- YILMAZ, Vedat ve MECEK, Mehmet (2019), “Türkiye’de Mahalle Yönetimlerinin Tarihsel Gelişimi ve Hukuki Statüsü”, **İdealkent Dergisi**, S.10(27), ss.769-799.
- YİĞİTBAŞOĞLU, Hakan (1998), “Kentlerin Çevre Sorunları ve Habitat Konferansları”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, S.38(1-2), ss.13-29.
- ZENGİN, Eyüp ve ESEDOV, Aqil (2010), “Çevre Sorunlarının Yerel Özellikleri ve Üsküdar Örneği”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, S.59, ss.149-178.

T.C. 1961 Anayasası (20.07.1961 tarih ve 10859 sayılı Resmi Gazete).

T.C. 1982 Anayasası (09.11.1982 tarih ve 17863 (mükerrer) sayılı Resmi Gazete).

442 sayılı **Köy Kanunu** (07.04.1924 tarih ve 68 sayılı Resmi Gazete).

618 sayılı **Limanlar Kanunu** (20.04.1925 tarih ve 95 sayılı Resmi Gazete).

765 sayılı **Ceza Kanunu** (13.03.1926 tarih ve 320 sayılı Resmi Gazete).

831 sayılı **Sular Kanunu** (10.05.1926 tarih ve 368 sayılı Resmi Gazete).

1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (06.05.1930 tarih ve 1489 sayılı Resmi Gazete).

2634 sayılı **Turizmi Teşvik Kanunu** (16.03.1982 tarih ve 17635 sayılı Resmi Gazete).

2872 sayılı **Çevre Kanunu** (11.08.1983 tarih ve 18132 sayılı Resmi Gazete).

3194 sayılı **İmar Kanunu** (09.05.1985 tarih ve 18749 sayılı Resmi Gazete).

4629 sayılı **Bazı Fonların Tasfiyesi Hakkında Kanun** (03.03.2001 tarih ve 24335 (mükerrer) sayılı Resmi Gazete).

4915 sayılı **Kara Avcılığı Kanunu** (11.07.2003 tarih ve 25165 sayılı Resmi Gazete).

5216 sayılı **Büyükşehir Belediye Kanunu** (23.07.2004 tarih ve 25531 sayılı Resmi Gazete).

5393 sayılı **Belediye Kanunu** (13.07.2005 tarih ve 25874 sayılı Resmi Gazete).

5491 sayılı **Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun** (13.05.2006 tarih ve 26167 sayılı Resmi Gazete).

6381 sayılı **Orman Kanunu** (08.09.1956 tarih ve 9402 sayılı Resmi Gazete).

Çevre Kirliliğini Önleme Fonu Yönetmeliği (17.05.1985 tarih ve 18757 sayılı Resmi Gazete).